

JINOYATDA ISHTIROKCHILIK TUSHUNCHASI TURLARI VA SHAKLLARI

Otaboyev Niyyatbek O'ktambek o'g'li
ADPI Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari
huquq ta'lim yo'nalishi 3 – bosqich talabasi
Ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi
Xayrulla Ikromov Orifjonovich

Annotatsiya: Ushbu keltirilgan maqolada asosan ishtirokchilik nima ekanligi, uning tarkibini tashkil etuvchi bo'g'inlari haqida ham batafsil ma'lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari har bir harakat qay tartibda bo'lishi ham yoritilgan. Ishirokchilikning qanday shakllarga bo'linishi, vazifalar hamda ularga nisbatan qonuniy ravishda qo'llaniladigan javobgarlik asoslari ham keltirib o'tilgan hisoblanadi.

Аннотация: В этой статье в основном представлена подробная информация о том, что такое участие и его компоненты. Кроме того, также поясняется порядок каждого действия. Какие формы участия подразделяются, также упоминаются задачи и юридически применимые к ним основания ответственности.

Annotation: This article mainly provides detailed information about what participation is and its components. In addition, the order of each action is also explained. What forms of participation are divided, tasks and the bases of responsibility legally applied to them are also mentioned.

Kalit so'zlar: kodeks, ishtirokchilik, bajaruvchi, dalolatchi, tashkilotchi, yordamchi uyushgan guruh, jinoiy uyushma, javobgarlik.

Ключевые слова: кодекс, соучастие, исполнитель, исполнитель, организатор, вспомогательная организованная группа, преступное объединение, ответственность.

Keywords: code, participation, acting, witness, organizer, assistant organized group, criminal association, responsibility.

Kirish: O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 14-moddasida ta'kidlab o'tilganidek, Ushbu Kodeks bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo'llash tahdidi bilan jinoyat deb topiladi. Ushbu Kodeks

bilan qo'riqlanadigan obyektlarga zarar yetkazadigan yoki shunday zarar yetkazish real xavfini keltirib chiqaradigan qilmish ijtimoiy xavfli qilmish deb topiladi.

Real borliqda jinoyatlar ko'pincha bir nechta shaxs tomonidan sodir etilib, ular jinoyat sodir etish yoxud jinoiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun o'z kuchlarini birlashtiradilar. Jinoyat kodeksining Umumiy qismida jinoiy faoliyatning alohida shakli sifatida ishtirokchilikning yuridik tabiati nazarda tutilgan bo'lib, ishtirokchilikda jinoyat sodir etgan shaxslarning javobgarlik doirasi va asoslari aniqlab berilgan. Jinoyat kodeksining 27-moddasiga binoan, ikki yoki undan ortiq shaxsning qasddan jinoyat sodir etishda birgalashib qatnashishi ishtirokchilik deb topiladi. Ushbu tushunchadan kelib chiqqan holda, ishtirokchilik jinoiy faoliyatning alohida shakli bo'lib, u quyidagi majburiy subyektiv va obyektiv belgilar majmuiga ega deyish mumkin. Bir jinoyatni sodir etish yoki jinoiy faoliyat bilan shug'ullanishda ikki yoki undan ortiq shaxsning qatnashishi ishtirokchilikning miqdoriy ko'rsatkichini tashkil etadi. Biroq, mazkur dalilning o'zi ishtirokchilikni tavsiflash uchun yetarli emas. Zero, bir nechta shaxs bir makon va zamonda tasodifiy birlashib qolishi, biroq har biri boshqalaridan mustaqil ravishda, ya'ni alohida jinoyat sodir etishi mumkin. Shuning uchun ishtirokchilik miqdoriy belgisidan tashqari, obyektiv tomondan bir nechta shaxs birgalikda harakat qilayotganliklarini anglab uyushganliklarini taqozo etadi. Jinoyatda birgalikda ishtirok etish jinoyat va jinoiy faoliyatning birgalashib, umumiy maqsadlarni ko'zlagan holda amalga oshirilishini anglatadi va quyidagilarni bildiradi: har bir ishtirokchining qilmishi boshqa ishtirokchilar qilmishini amalga oshirish uchun zaruriy shart hisoblanib, ular bir-birini to'ldiradi; barcha ishtirokchilarning qilmishlari bajaruvchi sodir etayotgan jinoyat bilan sababiy bog'lanishga ega bo'ladi; yuzaga kelgan jinoiy oqibat barcha ishtirokchilar uchun umumiy va yagona hisoblanadi

Ishtirokchilikning obyektiv va subyektiv tomonlari farqlanadi:

Obyektiv tomondan ishtirokchilikka quyidagi belgilar xos: 1) ikki va undan ortiq shaxslarning mavjudligi; 2) jinoiy qilmishda birgalikda ishtirok etish.

Subyektiv tomondan ishtirokchilik: 1) qasddan sodir etilgan jinoyatning mavjudligi; 2) o'zaro xabardorlik bilan ta'riflanadi

Ishtirokchilik ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan jinoyatlarda bo'lmaydi. Shuningdek, shaxs jinoyat sodir etishda qasddan boshqa shaxslarni yo'ldan urish orqali ulardan foydalangan yoki Jinoyat kodeksiga binoan, jinoiy javobgarlikka tortilmaydigan shaxslardan foydalanib qisman sodir etilgan jinoyatlar ham bundan istisno

Jinoyat kodeksining 28-moddasida “Jinoyatni bajaruvchi bilan bir qatorda tashkilotchi, dalolatchi va yordamchilar ham jinoyat ishtirokchilari deb topiladi.

Jinoyatni bevosita to‘la yoki qisman sodir etgan yoxud ushbu Kodeksga muvofiq javobgarlikka tortilishi mumkin bo‘lmagan shaxslardan yoki boshqa vositalardan foydalanib, jinoyat sodir etgan shaxs bajaruvchi deb topiladi.

Jinoyatga tayyorgarlik ko‘rilishiga yoki jinoyat sodir etilishiga rahbarlik qilgan shaxs tashkilotchi deb topiladi.

Jinoyat sodir etilishiga qiziqtiruvchi shaxs dalolatchi deb topiladi.¹

Jinoyat sodir etishga tayyorgarlik ko‘rishda ishtirok etish ishtirokchilarni topish, jinoiy tajovuz obyektini aniqlash, jinoyat sodir etish rejasini ishlab chiqish va shunga o‘xshash bevosita jinoyat sodir etishning tayyorlov bosqichini o‘z ichiga olgan boshqa xatti-harakatlarda o‘z aksini topadi. Jinoyat sodir etishda rahbarlik qilish bajaruvchilar va hamkor bajaruvchilar kuchini bevosita jinoiy qilmishni amalga oshirishga yo‘naltirish bo‘yicha faoliyatni bildiradi. Jinoiy faoliyatni tashkil etish shaxs tomonidan bir nechta shaxsni uyushgan jinoiy guruhga, guruhlarni esa jinoiy uyushmaga birlashtirishda o‘z aksini topadi. Jinoiy uyushma tashkil etishning ijtimoiy xavflilik darajasi o‘ta yuqori bo‘lganligi sababli, qonun chiqaruvchi mazkur jinoyat uchun Jinoyat kodeksi Maxsus qismining alohida moddasida javobgarlikni nazarda tutadi.

Jinoyat Kodeksining 29-moddasida ishtirokchilikning shakllari haqida ma’lumot berilgan bo‘lib unda keltirilishicha: Jinoyatda ishtirokchilik: oddiy ishtirokchilik, murakkab ishtirokchilik, uyushgan guruh, jinoiy uyushma shaklida bo‘ladi.

Ikki yoki undan ortiq shaxsining oldindan til biriktrmay jinoyat sodir etishda qatnashishi oddiy ishtirokchilik deb topiladi.

Ikki yoki undan ortiq shaxsining oldindan til biriktrmay jinoyat sodir etishda ishtirok qilishi murakkab ishtirokchilik deb topiladi.

Ikki yoki undan ortiq shaxsning birgalikda jinoiy faoliyat olib boorish uchun oldindan bir guruhga birlashishi uyushgan guruh deb topiladi.

Ikki yoki undan ortiq uyushgan guruhning jinoiy faoliyat bilan shug‘ullanish uchun oldindan birlashishi jinoiy uyushma deb topiladi.²

¹ O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi

² O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi.

Ishtirokchilikning dastlabki ikkita shakli (oddiy va murakkab ishtirokchilik) bir necha shaxsning turli darajadagi hamkorligidan iborat sa'y-harakatini muayyan jinoyatlarni sodir etish uchun birlashtirishni nazarda tutadi. Ishtirokchilikning mazkur ikki shakli «eng odiy» jinoiy tashkilotga xosdir. Zero, ularning turg'unlik darajasi alohida jinoyatnisodir etish uchun ajratilgan vaqt doirasi bilan chegaralanadi. Shu bilan birga, bir necha shaxs sa'y-harakatining muayyan jinoyat sodir etish uchun, oz muddat bo'lsa-da, birlashtirilishi ijtimoiy munosabatlar uchun bitta shaxs tomonidan shunga o'xshash jinoyat sodir etganlikka qaragandadoimo xavfliroq hisoblanadi. Aynan shu holat bitta shaxs va bir necha shaxs birgalikda jinoyat sodir etganligi uchun javobgarlik tayinlashga alohida-alohida yondashishni taqozo etadi. Uyushgan guruh va jinoiy uyushma ishtirokchilik shakllari sifatida, jinoyat huquqi nuqtai nazaridan, ikki omil birligidan iborat alohida ijtimoiy hodisani tashkil etadi: birinchisi, bir nechta shaxs maqsadining birlashishi; ikkinchisi, bir qancha jinoyat sodir etish.

ikki yoki undan ortiq shaxsning jinoiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun birlashishi bir qancha jinoyat sodir etishda ishtirokchilikni tashkil etadi.

ishtirokchilar orasidagi subyektiv bog'liqlik kam bo'lib, boshqashaxsning jinoyat sodir etishda qatnashishi haqida bilishi bilan chegaralanadi. Subyektiv bog'liqlik jinoiy maqsadni amalga oshirish vaqtida yoxud jinoyatni amalga oshirish jarayonida, ya'ni ishtirokchilarning xatti-harakatlari obyektiv ravishda birgalikda amalga oshirayotgan jinoiy qilmishining tarkibiy qismi bo'lgan vaqtdan boshlab yuzaga keladi. Ishtirokchilikning odiy shakli jinoyatni ijro etishdagi hamkorlikda namoyon bo'ladi. Bunda vazifalar qat'iy belgilanmagan bo'lib, har bir ishtirokchi muayyan tarkibli jinoyatning obyektiv tomonini to'liq yoki qisman amalga oshiradi. Shu bilan birga, odiy ishtirokchilikda ham vazifalarni taqsimlash imkoniyati mavjud. Biroq, bu kabi taqsimlash bevosita jinoyat sodir etish jarayonida yuz beradi. Mazkur shakldagi ishtirokchilikning jinoyat huquqiga oid ahamiyati ko'p miqdordagi ijtimoiy xavflilik, muayyan jinoyat sodir etishda bir nechta shaxsning birlashishi hamda shu turdagi jinoyatning bir shaxs tomonidan sodir etilishiga qaraganda ortishi bilan bog'liq. Shu bois qonunchiqaruvchi mazkur shart-sharoitni hisobga olgan holda jinoyatning «bir guruh shaxslar» tomonidan sodir etilishi jinoiy javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat ekanligini nazarda tutadi va bu alohida turdagi jinoyatlar uchun javobgarlikni og'irlashtiruvchi belgi sifatida baholanadi

Tashkilotchi, dalolatchi va yordamchilar ham ushbu Kodeks Maxsus qismining bajaruvchini javobgarlikka tortish belgilangan moddasi bo'yicha javobgarlikka tortiladilar.

Oldindan til biriktirgan guruh, jinoiy guruh va jinoiy uyushmaning tashkilotchilari hamda a'zolari tayyorgarlik ko'rilishi yoki sodir etilishida o'zlari qatnashgan barcha jinoyatlar uchun javobgarlikka tortiladilar.

Uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma tashkil etgan yoki ularga rahbarlik qilgan shaxslar shu guruh yoki uyushma sodir etgan barcha jinoyatlar uchun, basharti, bu jinoyatlar ularning jinoiy niyati bilan qamrab olingan bo'lsa, javobgarlikka tortiladilar.³

Boshqa ishtirokchilarning jinoiy niyati bilan qamrab olinmagan qilmish uchun uni sodir etgan shaxs javobgar bo'ladi.⁴

Tashkilotchi, dalolatchi yoki yordamchi jinoyatdan ixtiyoriy ravishda qaytib, jinoyatning oldini olish uchun o'ziga bog'liq bo'lgan barcha choralarni o'z vaqtida ko'rganligi, jinoyatda ishtirokchilik uchun javobgarlikni istisno qiladi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, jinoyatda ishtirokchilik bu birgalikda harakat qilishni bildiradi. Ishtirokchilik tarkibiga kiruvchi bajaruvchi, tashkilotchi, dalolatchi va yordamchilar hammasi o'z o'rnida turli xil vazifasi bilan ajralib turadi.

Jinoyatda ishtirokchik - bu jinoyat sodir etishda bevosita yoki bilvosita ishtirok etadigan shaxslarni anglatadi. Jinoyat ishtirokchilari jinoyatni amalga oshirish jarayonida turli rollarda qatnashadilar va har biri o'zining ishtirok qilish darajasiga ko'ra alohida turlarga ajratiladi. Jinoyat ishtirokchilari turli rollarda qatnashganligi uchun ularning javobgarligi ham farqlanadi. Ularning javobgarligi darajasi sodir etilgan jinoyatning o'ziga qarab va ishtirokchining roliga qarab belgilanishi mumkin.

Jinoyatda ishtirokchilikning huquqiy tahlilida ishtirokchilarning javobgarligi belgilovchi me'yorlar quyidagilar:

³ O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли «Бир неча жиноят содир этилганда қилмишнинг квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида» гикарори 12-бандининг [учинчи хатбошиси](#).

Жиноятни o‘z vaqtida aniqlash va tergov qilish: Har bir ishtirokchining ishtiroki tergov jarayonida aniqlanishi zarur. Jinoyatning barcha ishtirokchilari, shu jumladan yordamchi, maslahat beruvchi va boshqalar, tergovda to‘liq tasvirlanishi kerak.

Ishtirokchilarni ajratish: Jinoyatda ishtirokchilarning har biri o‘zining o‘rni va darajasiga qarab javobgarlikka tortilishi lozim. Ularning har biri jinoyatni sodir etishda o‘ziga xos rol o‘ynaydi va jazo miqdori shu asosda belgilanadi.

Жиноятда ishtirokchilikni aniqlashda huquqiy mexanizmlar: Tergov organlari, sudlar va boshqa huquqni muhofaza qilish organlari jinoyatga ishtirok etgan barcha shaxslarni aniqlashda yuridik normalarga asoslanishi kerak. Ishtirokchilikning har bir turi bo‘yicha alohida huquqiy tahlil olib borilishi zarur.

Жиноятга ishtirok etishda uning huquqiy asosliligi

Жиноятда ishtirok qilish, faqat jinoyatni amalga oshirishda qatnashgan shaxslarning huquqiy mavqeini belgilash emas, balki jinoyatga ishtirok etishning jamiyatga va ijtimoiy tartibga ta'sirini ham o‘rganish zarur. Har bir ishtirokchi uchun jazoni qo‘llashda uning jamiyatdagi roli, jinoyatga ta'siri va bu faoliyatning jiddiyligi hisobga olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi.
4. <https://lex.uz>
5. <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/uz/uz/uz071uz.html>
6. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли «Бир неча жиноят содир этилганда қилмишник квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида» қарори 12-бандининг [учинчи хатбошиси](#).